НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ПСИХОЛОГІЇ, ВІКОВОЇ ФІЗІОЛОГІЇ
ТА ДЕФЕКТОЛОГІЇ

Особистість в умовах кризових викликів сучасності

Матеріали методолоічного семінару

24 березня 2016 року

м. Київ

УДК: 159.923.2 + 316.6 + 364.62

Особистість в умовах кризових викликів сучасності: Матеріали методологічного семінару НАПН України (24 березня 2016 року) / За ред. академіка НАПН України С.Д. Максименка. – К., 2016. – 629 с.

Електронний збірник рекомендовано до друку на засіданні бюро Відділення психології, вікової фізіології та дефектології НАПН України (*протокол № 11 від 27 жовтня 2016 р.*)

У матеріалах методологічного семінару висвітлюються теоретико-методологічні проблеми розвитку і саморозвитку особистості в умовах кризових викликів сучасності. Зміст статей віддзеркалює актуальні питання теоретичних і прикладних досліджень, спрямованих на вирішення проблем конструювання життєдіяльності особистості та пошуку стратегій надання психологічної допомоги постраждалим різним верствам населення, які зазнали життєвої кризи, у відновленні їхнього психологічного потенціалу.

Матеріали методологічного семінару розраховані на наукових працівників у галузі психології і педагогіки, аспірантів, студентів, а також на практичних психологів та соціальних працівників.

Редакційна колегія: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук., проф. *С.Д. Максименко* (головний редактор); дійсний член НАПН України, доктор психол. наук., проф. *Н.В. Чепелєва* (заступник головного редактора); дійсний член НАПН України, доктор психол. наук., проф. *М.Л. Смульсон;* канд. психол. наук, доцент Г.В. Гуменюк (відповідальний секретар).

Компьютерна верстка: Г.В. Гуменюк, Т.О. Корнієнко.

З М І С Т

Пленарне засідання

Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання кризових станів..... 8
Моляко В.О. Актуальні психологічні проблеми творчого сприймання 14
Смульсон М.Л. Антикризовий потенціал розвитку інтелекту 22
Чепелєва Н.В. Самопроектування особистості у кризових життєвих обставинах 29
Балл Г.О. Загальнотеоретичні положення психології в аналізі поведінки у складних соціальних ситуаціях..... 34
Титаренко Т.М. Можливості підтримання та відновлення психологічного здоров'я особистості в умовах довготривалої травматизації 42
Клименко В.В. Кризові виклики психофізіологічним ресурсам особистості 51
Кобильченко В.В. Поліфакторна депривація особистісного розвитку дітей з порушеннями зору 72

Секція 1.

Теоретико-методологічні проблеми розвитку і саморозвитку особистості в умовах кризових викликів сучасності

Алєксєєва С.В. Підходи фасілітації і конгруентності у підготовці майбутніх фахівців до розвитку професійної кар'єри в умовах кризових викликів сучасності 79
Бастун Н.А. Зміни наукового дискурсу: розуміння природи психотравми та її наслідків 85
Бочаріна Н.О. Проблема батьківського ставлення як чинника особистісного розвитку підлітків 92
Бутенко В.Г. Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості майбутніх правоохоронців в сучасних умовах 100
Губенко О.В. Особистість в умовах нормативної кризи суспільства 109
Завгородня О.В. Історико-культурні аспекти розвитку особистості дитини..... 116
Зазимко О.В. Процеси прийняття та емансипування у саморозвитку особистості 124
Зливков В.Л. Криза автентичності особистості у контексті цивілізаційних викликів сьогодення 132
Капустюк О.М. Індивідуальний психологічний простір суб'єкта сімейних відносин як його особистісна зона свободи 138

Капустюк О.М., Пастушенко В.С. Психологічні особливості дослідження самопрезентаційної поведінки дітей 9-10 років 146
Коваленко-Кобилянська І.Г. Інтелектуальній ресурс людини похилого віку як складова частина антикризового потенціалу суспільства 153
Копилов С.О. Автентичність фахівця у кризовому суспільстві 159
Музика О.Л. Ціннісна підтримка розвитку особистості в кризових життєвих ситуаціях 167
Некрут Т.В. Глибинно-психологічна сутність особистісної проблеми суб'єкта з обмеженими можливостями здоров'я 175
Орішко Н.К. Психологічні умови активізації процесу самовдосконалення особистості в юнацькому віці 183
Пророк Н.В. Самовдосконалення як умова виживання в складних ситуаціях, які виникають на професійному шляху..... 191
Російчук Т.А. Криза школи між двома визначеннями психологічного розвитку ...199
Чанцева-Коваленко О.М. Вплив батьківських стосунків на особистісний розвиток підлітків та юнаків 206
Чиханцова О.А. Життєстійкість як чинник збереження психічного здоров'я..... 214
Яблонська Т.М. Проблема самовдосконалення особистості як предмет наукового дослідження 221
Ягупов В.В. Професійний розвиток особистості фахівця 229
Яценко Т.С., Поляничко О.М., Педченко О.В. Психодинамічна методологія пізнання психіки суб'єкта 237

Секція 2.

Особистість і спільнота в екстремальних умовах та кризових ситуаціях

Гуцол С.Ю. Наративне самопроектування в лімінальні періоди життя студентської молоді 247
Дітюк П.П. Діяльність проектування: історичний огляд та експериментальне дослідження 255
Зарецька О.О. Про особливості застосування наративного підходу в практиці кризового консультування 262
Зеленська Л.Д. Викладач вищого навчального закладу в умовах сучасних викликів 269
Зубіашвілі І.К. Психологічні аспекти економічної безпеки дітей 274
Кіричевська Е.В. Стратегії подолання юнаками несприятливих

ситуацій за умов проведення АТО в країні 281
Коваль Р.В. Особливості патріотизму в умовах «Гібридної війни» 291
Кондратенко Л.О., Манилова Л.М. Особливості адаптації до стресу вчителів Києва та Слов'янська 299
Коробанова О.Л. Рольові аспекти групової взаємодії в умовах сучасності 306
Кочубейник О.М. Дискурс кризового суспільства: емоційне навантаження полюсів 315
Лавренко О.В. Моральність та економічна культура студентської молоді 322
Моляко В.О., Кокарєва М.В., Найдьонова Л.М., Кіричевська Е.В. Творчі функції перцепції в умовах інформаційної насиченості 329
Петренко І.В. Діалогічна партиціпація як механізм регуляції комунікативної поведінки особистості у ситуації конфлікту 338
Сидоркіна М.Ю. Арт-терапія в роботі з дітьми, які пережили психотравмуючі події 343
Фоменко А.Г. Соціально-психологічна адаптація мобілізованих: аналіз наукових підходів до проблеми 351
Чекстере О.Ю. Гендерні особливості ПТСР у дітей постраждалих внаслідок збройного конфлікту 360
Череповська Н.І. Патріотизм і національна ідентичність молоді в умовах кризи суспільства: медіапсихологічний підхід 366

Секція 3.

Психологія розвитку особистості: подолання сегрегації та стагнації

Васильченко О.М. Україна в пошуках ідентичностей: соціально-політичні та соціокультурні виклики..... 374
Мартиненко І.В. Комунікативний потенціал особистості як фактор ефективного спілкування дітей із системними порушеннями мовлення..... 383
Пенькова О.І. Дослідження процесу самореалізації особистості в гуманістичній психології 391
Рібцун Ю.В. Особливості особистості та емоційно-вольової сфери осіб різних вікових груп із мовленнєвими порушеннями..... 397
Синьов В.М., Шеремет М.К., Руденко Л.М., Шульженко Д.І.Проблема освітньої інтеграції дітей із психофізичними порушеннями 403
Третяк Т.М. Розвиток конструктивного мислення учнів як засіб подолання кризи підліткового віку 412

Яворська-Вєтрова І.В. Особливості рефлексивних механізмів особистісного становлення школярів 419

Секція 4.

Психологія відновлення особистісного ресурсу і подолання наслідків психотравматизації

Абаніна Г.В. Використання наративних практик для подолання наслідків психотравмуючих ситуацій 427
Баранова С.В. Динаміка процесу особистісного зростання (на прикладі досвіду дітей вимушених переселенців) 433
Вознесенська О.Л. Відновлення особистісного ресурсу волонтерів, що зазнали емоційного вигоряння 441
Володарська Н.Д. Гештальт-підхід у роботі з проблемами особистості в кризових ситуаціях 449
Гурлєва Т.С. Можливості психологічної допомоги через текстові ЗМІ у відновленні особистісного ресурсу людини..... 457
Довгань Н.О. Професійна реабілітація і умови організації підготовки навчально-виховних кадрів, які постраждали в наслідок травмівних подій неоголошеної війни до роботи з обдарованими дітьми 464
Лазоренко Б.П. Залучення проблемної молоді, яка зазнала психотравматизації, до процесу психологічної реабілітації 472
Ларіна Т.О. Ресурси життєздатності: можливості реабілітації особистості..... 479
Лукомська С.О. Особливості психологічного супроводу учасників бойових дій на базі цивільних госпіталів для ветеранів війни..... 487
Обухівська А.Г., ***Ілляшенко Т.Д.*** Проблема психологічної реабілітації сім'ї, яка виховує дитину з порушенням психофізичного розвитку..... 495
Обухова Н.О. Особливості впливу медіа на групову взаємодію постраждалих бійців АТО в умовах стаціонарного лікування 502
Рудоміно-Дусятська О.В., Вовчик-Блакитна О.О. Модель організації психологічної допомоги переселенцям із зони АТО у формуванні активної позиції щодо нового способу життя 509
Федан О.В. Деякі аспекти надання психологічної допомоги учасникам бойових дій на сході України 515
Хворова Г.М. Управління конфліктами у програмі сприяння формуванню компетентного батьківства у реабілітаційному закладі

для дітей з полісистемними порушеннями розвитку 522

Секція 5.

Сучасні тенденції розвитку прикладної психології

Зінченко О.В. Підліткове захоплення інтернетом і виховна стратегія батьків 531
Іванова Н.О. Психологічний аналіз поняття мазохізм 537
Мельник О.А. Розуміння психічного процесу пам'яті в університетській психології на україні у XIX – початку XX століття (історико-порівняльна характеристика) 546
Моляко В.О., Третяк Т.М., Медведева Н.В., Ваганова Н.А. Психологічні детермінанти конструювання образів світу у сучасному інформаційному просторі 553
Музиченко І.В. Особливості соціально-психологічної адаптації вимушених переселенців 561
Назар М.М. Вплив психологічної групової роботи через мережу Інтернет при кризових станах 568
Острова В.Д. Динаміка проспективної ідентичності сучасної студентської молоді 576
Сиденко Ю.О. Представленість перинатального періоду розвитку психіки суб'єкта у психологічній літературі 584
Сосновенко Н.В. Формування оптимального соціально-психологічного клімату педагогічного колективу ЗНЗ в діяльності практичного психолога 591
Тарапатова Н.М., Пєтухова І.О. Теоретичний аналіз професійних компетенцій кризових психологів: закордонний та вітчизняний досвід 599
Ткачук І.І. Спрямованість старшокласників на майбутній професійний успіх як наукова проблема 605
Федосєєва І.В. Формування толерантності особистості в умовах кризових виклик 613
Чорна Л.Г. Рольова взаємодія та соціальний статус члена малої групи 619

ред. Г.А. Моченова и Е.В. Шороховой. – М.: Наука, 1979. – С. 155-161.
12. Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат трудового коллектива. Пути и методы изучения / Б.Д. Парігин. – Л.: Наука, 1981. – 192 с.
13. Шакуров Р.Х. Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический колектив / Р.Х. Шакуров. – М.: Просвщение, 1990. – 208 с.

В статье рассмотрено понятия и структурные элементы социально-психологического климата педагогического коллектива общеобразовательного учебного заведения. Особенное внимание уделено рассмотрению вопроса критериев и показателей социально-психологического климата в педагогическом коллективе.

Ключевые слова: социально-психологический климат, коллектив, оптимальный социально-психологический климат, неоптимальный социально-психологический климат.

In the articles of rozglyadanuto concept and structural elements of socialpsychological climate of pedagogical collective of general educational establishment. The special attention is spared consideration of question of criteria and indexes of socialpsychological climate in a pedagogical collective.

Key words: socio-psychological climate, collective, optymalnыy socio-psychological climate, neoptymalnыy socio-psychological climate.

УДК: 005.336.5 : 005.57 + 005.963]: 159.9-051

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ КРИЗОВИХ ПСИХОЛОГІВ: ЗАКОРДОННИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Н.М. Тарапатова,
професор кафедри психології та соціології
Національного університету державної податкової служби України,
кандидат соціологічних наук, доцент;
І.О. Пєтухова,
доцент кафедри психології та соціології
Національного університету державної податкової служби України,
кандидат педагогічних наук, доцент

У статті висвітлено питання міждисциплінарності у професійній підготовці кризових психологів в Україні; проаналізовано закордонний досвід підготовки кризових психологів. Здійснено теоретичний аналіз професійних компетенцій кризового психолога та визначено необхідний перелік навчальних дисциплін у підготовці фахівців за варіативною компонентою «Кризова психологія».

Ключові слова: кризова психологія, професійна підготовка кризових психологів, професійні компетенції кризового психолога, міждисциплінарна специфіка навчання кризового психолога.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження із теоретико-методологічним обґрунтуванням проблеми обумовлюється процесами кардинальних змін та динамічних перетворень у сучасному суспільстві, які створюють чимало труднощів та перешкод на шляху досягнення особистістю оптимальної зони комфорту внаслідок перенесеної психологічної травми. Тому сьогодні важливим завданням є системна підготовки фахівців, здатних здійснити якісний психологічний супровід особистості, яка опинилася в кризовій ситуації, здатної долати складні життєві негаразди та конструктивно вирішувати найрізноманітніші конфлікти. Необхідність надання значній частині українського населення, яка опинилася у кризових та екстремальних ситуаціях фахової допомоги, свідчить про необхідність професійної підготовки фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні О. Песоцької, В. Кратінової, Л. Ваховського приділяється увага соціальній роботі з представниками кризових категорій населення, наголошується на необхідності проблемно-орієнтованого підходу до організації роботи з такими клієнтами, що означає вирішення проблем клієнтів із акцентом на усвідомлення, стимулювання й підтримку їхніх власних здібностей і ресурсів [4]. Є. Гриневич досліджує особливості комплексної соціально-психологічної та психотерапевтичної допомоги постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, техногенних аварій та катастроф [1]. Дослідники В. Меньшиков, С. Яковенко, М. Крюкова, Т. Нікітіна, Ю. Сергєєва вивчають досвід надання психологічних консультацій людям у кризових станах [2, 3, 5]. Професійна підготовка кризових психологів, здатних надавати кваліфіковану допомогу населенню в екстремальних ситуаціях предметом окремого дослідження не була.

Мета нашого дослідження полягає у теоретичному аналізі професійних компетенцій кризового психолога та визначенні необхідного переліку навчальних дисциплін у підготовці фахівців за варіативною компонентою «Кризова психологія».

Виклад основного матеріалу. Кризова психологія – новітня галузь психологічної науки та практики, яка спрямована на негайне вирішення кризових ситуацій, в якій опинилася особа, група осіб або суспільство в цілому. Головним завданням кризової психології є термінова стабілізація стану особи, груп осіб або суспільства в цілому, що знаходяться стані кризи. Кризова психологія передбачає дослідження конкретної кризової ситуації, прогнозування та оцінку можливих наслідків кризи. Йдеться про прогнозування та оцінку таких можливі наслідків як: потенційна загроза кризової особи для суспільства, суїцидальні ризики, ризики декомпенсації, здатність до психологічного розвантаження тощо. Одночасно із здійсненням діагностичних завдань робота кризового психолога передбачає психологічну підтримку осіб, групи осіб, суспільства в цілому, що знаходяться у стані кризи, визначення відповідних до конкретної кризової ситуації стратегій адаптації та визначення специфіки допомоги, яку необхідно отримати у подальшому для повернення осіб, групи осіб, суспільства в цілому до нормального життя.

Процес підготовки кризового психолога передбачає наявність у нього теоретичних та практичних навичок роботи зі специфічними категоріями осіб, уражених кризовим станом, а саме: дітей, підлітків, жінок, людей похилого віку,

людей з особливим потребами. Також кризові психологи у процесі роботи мають завданням сформувати у клієнтів навички психологічного самозахисту, пошуку позитивних життєвих стратегій та самостійної боротьби зі стресом. Значну увагу у процесі підготовки кризових психологів необхідно приділити вивченню різних типів криз і специфіки (соціальної, територіальної, етнічної, гендерної тощо) їх розгортання, перебігу та наслідків.

Кризова психологія являє собою новітню міжгалузеву галузь знань,що водночас має міждисциплінарний характер. Так, у таких країнах як США, Великобританія та Ізраїль, які добилися найзначніших успіхів у застосуванні кризової психології, команди, які виконують функції головних агентів по роботі з особами у стані кризи, складаються як мінімум із одного психотерапевта, двох психологів та двох соціологів. Це необхідний мінімум фахівців, необхідний для якісного супроводу осіб, що знаходяться у стані кризи на всіх етапах їх реабілітації. В Україні підготовка фахівців за напрямом «кризова психологія» не здійснюється. Готують лише незначну кількість військових психологів на військово-гуманітарному факультеті Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка за фахом «Психологія». А також, невелику кількість психологів у суміжній з кризовою психологією галузі екстремальної психології готують у Національному університеті цивільного захисту (м. Харків) та Львівському університеті безпеки життєдіяльності. В той час, як в сучасних умовах трансформації України у суспільство із кількаами військовими конфліктами та супутньою до них значною кількістю соціальних криз, підготовка кризових психологів має перетворитися на першочергове завдання державної освітньої політики.

Програма підготовки за варіативною компонентою «Кризова психологія» має враховувати специфіку роботи кризового психолога. Кризовий психолог виступає головним надавачом допомоги та підтримки жертвам соціальних чи природних катастроф, і несе найбільшу міру відповідальності за подальше майбутнє клієнта, оскільки приймає стратегічне рішення щодо рівня надання допомоги (індивідуальної, групової і т.д.). Ефективність роботи кризового психолога визначається його здатністю визначити ступінь деструктивності тієї чи іншої катастрофи, і відповідно, здатністю оперативно прийняти рішення про специфіку допомоги, якої потребує клієнт.

Компетенції і професійні навички фахівців у галузі кризових та екстремальних ситуацій зосереджено у межах знань:

– методичних принципів, етико-деонтологічних норм проведення психологічної діагностики гострих та посттравматичних стресових розладів і розладів адаптації у людей, які переживають травматичний стрес;

– психології людей, які знаходяться в екстремальних та кризових станах; критеріїв і диференційних ознак екстремальних і кризових ситуацій, стресу, кризи; видів і фаз перебігу психічних реакцій в умовах екстремальної ситуації;

– теорій психічної травми і психології травматичного стресу та кризових ситуацій;

– функцій і значення емоцій у психічній саморегуляції, ролі афективної сфери в адаптаційному процесі, основних видів афективних розладів у критичних ситуаціях;

– методів кризової інтервенції і їх теоретичної обґрунтованості, можливостей і обмежень різноманітних методів психологічної допомоги людям у кризових та екстремальних ситуаціях;

– основних принципів і специфіки психологічної допомоги в кризових і екстремальних ситуаціях (утрата близьких, розлучення, безробіття, невиліковні захворювання, залежності, вимушені переселення);

– теоретичних підходів у галузі суїцидології, характеристик суїцидальної активності, класифікації суїцидальних феноменів, клінічних і клініко-психологічних аспектів суїцидів;

– основних засад у вивченні міграційних процесів, специфіки різноманітних типів міграції і психологічних аспектів переживання ситуації міграції;

– методологічних підходів до розв'язання проблем психологічного забезпечення фахівців, що працюють в екстремальних ситуаціях, психологічних ресурсів, які дозволяють зберігати психічну стійкість;

– принципів надання екстреної психологічної допомоги; психологічних концепцій агресії і тероризму, основних підходів до їх досліджень.

Серед основних умінь варто визначити наступні:

– самостійно планувати і здійснювати дослідження актуального психічного стану людей у кризових і екстремальних ситуаціях, а також осіб, що належать до професій із підвищеним ризиком для життя;

– підбирати комплекс відповідних меті дослідження взаємодоповнюючих методів із урахуванням вікових, соціально-демографічних, професійних, індивідуальних характеристик;

– оцінювати існуючі методи, техніки, моделі досліджень, з'ясовувати закономірності життєдіяльності людей, які переживають кризову ситуацію;

– здійснювати психологічний аналіз кризових і екстремальних ситуацій, виявляти і аналізувати інформацію, необхідну для визначення цілей психологічного втручання;

– обробляти отримані дані із застосуванням інформаційних технологій за умови використання кількісних методів, здійснювати якісний аналіз даних, інтерпретувати отримані результати, представити отримані результати у вигляді розгорнутого структурованого психологічного висновку;

– використовувати необхідний інструментарій психологічного дослідження міграційних процесів;

– аналізувати процеси групової динаміки, у тому числі інтерперсональних взаємодій, розрізняти усвідомлювані та неусвідомлювані компоненти групо динамічних процесів, ідентифікувати фази розвитку групи.

Основними навичками, які має оволодіти кризовий психолог під час підготовки є:

– використання конкретних методів діагностики ПТСР;

– проведення аналізу життєвих криз, переживання утрати близької людини, діагностики психологічних ресурсів, які сприяють подоланню кризових ситуацій;

– клініко-психологічного спостереження, психологічного консультування, у тому числі, телефоном;

– встановлення контакту з клієнтом і підтримка його у ході консультування;

– визначення психологічної проблеми з клієнтом і роботи з нею, застосування прийомів активного слухання, розвитку емпатійного потенціалу, рефлексії;

– дослідження психологічного феномену агресії, терористичної поведінки;

– володіння клініко-психологічними методами, які дозволяють з'ясувати інформацію щодо найбільш актуальних і значимих проблем, що виникають у екстремальних і кризових ситуаціях, фактори вторинної психологічної травматизації і емоційного вигорання у осіб суміжних професій і професій із ризиком для життя з метою створення програм психологічного втручання і розробки психопрофілактичних заходів.

Підготовка кризових психологів передбачає формування вище наведених компетенцій через розуміння кризовими психологами як особливостей різних типів соціальних криз, так і особливостей функціонування кризового суспільства в цілому. Відтак, у процесі підготовки кризового психолога, на відміну від інших психологічних спеціалізацій, соціальна компонента є рівнозначною за вагою з психологічною компонентою, що диктує необхідність викладання значного обсягу соціологічних дисциплін. Отже, при формуванні соціологічної компоненти ОПП та ОКХ за варіативною компонентою «Кризова психологія» обов'язковими для включення до навчальних планів є такі дисципліни як «Соціологія соціальних криз», «Соціологія катастроф», «Соціологія конфлікту», «Соціологія трансформацій», «Соціологія ризику», «Соціологія війни» («Військова соціологія»), «Соціологія тероризму», «Соціологія суспільних девіацій» тощо.

При формуванні психологічної компоненти необхідно врахувати її міжгалузеву специфіку, що сформувалася на перетині таких галузей знань як психологія надзвичайних ситуацій та екстремальна психологія. Відтак, при формуванні психологічної компоненти ОПП та ОКХ за варіативною частиною «Кризова психологія» обов'язковими для включення до навчальних планів є такі дисципліни як «Психологія стресу», «Психологія життєвих криз», «Психотехніки корекції посттравматичних синдромів», «Професійні ризики в роботі кризового психолога», «Екстрена психологічна допомога», «Психологія катастроф», «Психологія тероризму», «Психологія війни», «Психологічна діагностика, корекція та профілактика в роботі з різними кризовими групами», «Професійні ризики у роботі кризового психолога» тощо.

В цілому, підготовка кризових психологів має базуватися на основі міждисциплінарного підходу, з крім соціологічної та психологічної, також необхідне впровадження медичної та проектно-технологічної компонент. Медична компонента у підготовці кризових психологів особливо необхідна при наданні екстреної психологічної допомоги. Відтак, при формуванні медичної компоненти обов'язковими для включення до навчальних планів є такі дисципліни як

«Психотравматологія», «Психопаталогія», «Клінічна психологія», «Віктимологія» тощо.

Проектно-технологічна компонента підготовки є необхідною при соціально-психологічному супроводі клієнта в суспільстві на стадії переходу клієнта у посткризовий період (період «повернення у суспільство»). Відповідний супровід клієнтів кризовим психологам найчастіше доводиться здійснювати 24 години на добу без вихідних та відпусток, знаходячись у постійному контакті з клієнтом. Це одна з найскладніших «ділянок» роботи кризового психолога, оскільки пов'язана із значною кількістю незалежних від нього, а отже, некерованих, ризиків суспільного характеру. Вона вимагає від кризового психолога значних навичок соціального прогнозування варіантів соціальної адаптації клієнта, механізмів їх реалізації, планування переорієнтації клієнта за умови застування невдалої стратегії адаптації. Так, у таких країнах як США, Великобританія та Ізраїль, проектно-технологічна компонента діяльності вважається основним критерієм ефективності роботи кризового психолога, сам соціальний супровід відповідного клієнта є «по-життєвим» (від англ.«long-life care»). Відтак, при формуванні проектно-технологічної компоненти обов'язковими для включення до навчальних планів є такі дисципліни як: «Технології соціальної адаптації», «Життєві стратегії особистості», «Соціологія девіантної поведінки», «Особистісне проектування в ситуації життєвої кризи» тощо.

Особливу увагу необхідно звернути на формування практичних навичок підготовки кризових психологів, забезпечення їм практичних стажувань (не менше двох тижнів 5-6 раз на рік) у місця розгортання різних типів криз (військових конфліктів, природних катастроф, техногенних катастроф тощо). Стажування майбутніх кризових психологів мають здійснюватися під наглядом досвідчених кризових психологів-практиків, фахівців обраного напрямку. Разом із тим, такі фахівці-тьютори мають володіти достатньою педагогічною підготовкою для фахової передачі власного досвіду майбутнім кризовим психологам.

Висновок. Саме кризові психологи у кризових суспільствах, яким зараз є і Україна, покликані вирішувати завдання соціальної інтеграції осіб, соціальних груп та спільнот, постраждалих від різного типу криз та повернення їх до нормального суспільного життя. В Україні, в умовах наявності різного типу криз одночасно (військової, соціальної, гуманітарної) підготовка фахівців за спеціальністю «Кризова психологія» є нагально необхідним завданням, яке має бути одним з першочергових на порядку денному у контексті реалізації політики соціальної безпеки держави. До перспектив найближчого розвитку ми відносимо вивчення питання підготовки фахівців на рівні магістерських програм.

Список використаної літератури

1. Гриневич Є.Г. Комплексна соціально-психологічна та психотерапевтична допомога постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій, техногенних аварій та катастроф (загальні принципи, структура, мета й задачі, методичні підходи та заходи) [Електронний ресурс] / Є.Г. Гриневич // Новини української психіатрії. –

Київ – Харків, 2007. – Режим доступу: http://www.psychiatry.ua/articles/paper237.htm.
2. Экстренная психологическая помощь: Практическое пособие / М.А. Крюкова, Т.И. Никитина, Ю.С. Сергеева; Центр экстренной психологической помощи. – М.: НЦ ЭНАС, 2003. – 63 с.
3. Меновщиков В.Ю. Психологическое консультирование. Работа с кризисными и проблемными ситуациями / В.Ю. Меновщиков. – М.: Смысл, 2002. – 458 с.
4. Соціальна робота з різними категоріями клієнтів: науково-навчально-методичний посібник для студентів, магістрантів, аспірантів та спеціалістів у галузі соціальної педагогіки, соціальної роботи / С.Я. Харченко, М.С. Кратінов, Л.Ц. Ваховський, В.О. Кратінова, О.П. Песоцька, О.Л. Караман. – Луганськ: «Альма-матер», 2003. – 198 с.
5. Яковенко С.І. Соціально-психологічна допомога при надзвичайних ситуаціях та критичних інцидентах / С.І. Яковенко, В.І. Лисенко; НАН України. Ін-т соціології. Центр соціал. експертиз і прогнозів. – К., 1999. – 224 с.

В статье освещены вопросы междисциплинарности в профессиональной подготовке кризисных психологов в Украине, проанализирован зарубежный опыт подготовки кризисных психологов, осуществлен теоретический анализ профессиональных компетенций кризисного психолога и определен необходимый перечень учебных дисциплин в подготовке специалистов по вариативной компоненте «Кризисная психология».

Ключевые слова: кризисная психология, профессиональная подготовка кризисных психологов, профессиональные компетенции кризисного психолога, междисциплинарная специфика обучения кризисного психолога.

The article highlights the issues of interdisciplinarity in the crisis psychologists' training in Ukraine, an international experience in training of crisis psychologists is analyzed, a theoretical analysis of a crisis psychologist' professional competencies is carried out, a theoretical analysis of the crisis psychologist' professional competencies is made and a list of academic disciplines in the «Crisis Psychology» training as variable educational component is determined.

Key words: crisis psychology, training of crisis psychologists, the professional competence of a crisis psychologist, interdisciplinary specifics of the crisis psychologist' training.

УДК: 159.947.5: 005.523: 331.54

СПРЯМОВАНІСТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

І.І. Ткачук,
науковий співробітник Українського
НМЦ практичної психології та соціальної роботи НАПН України